

Xolmurotova Gulnora Sattorovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o'qituvchisi

E-mail: gulnoraxolmurodova5@gmail.com

Tel: +998 99 428 84 74

UDK: 811.81.373

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA INTERYER DIZAYN

TERMINLARINING MORFOLOGIK TAHLILI

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi interyer dizayn terminlarining morfologik tuzilishi chog'ishtirma-tipologik yondashuv asosida tahlil etiladi. Affiksial, kompozitsion va internatsional modellar aniqlanib, ularning grammatik va semantik xususiyatlari yoritiladi. Maqolada asosiy morfologik formulalar va ularning har ikki tildagi namunalari misollar bilan ochib beriladi. Tadqiqot terminlarni oddiy leksik birliklardan farqlash, har bir tilda leksik qatlamning boyish manbalarini so'z yasash uslublari orqali chuqur o'rganishga ilmiy asos yaratadi, tarjima va leksikografik ishlarda qo'llash uchun metodik yo'nalishni belgilaydi.

Kalit so'zlar: interyer dizayn, termin, morfologik tahlil, so'z yasash, affiksatsiya, kompozitsiya, chog'ishtirma yondashuv, leksik qatlam.

Холмуротова Гульнора Сатторовна

Преподаватель Денауского института предпринимательства и педагогики

Э-почта: gulnoraxolmurodova5@gmail.com

Тел: +998 99 428 84 74

МОРФОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ТЕРМИНОВ ИНТЕРЬЕРНОГО ДИЗАЙНА В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. В статье рассматривается морфологическая структура терминов интерьерного дизайна в английском и узбекском языках с использованием сопоставительно-типологического анализа. Выявлены аффиксальные, композиционные и интернациональные модели, раскрыты их грамматические и семантические особенности. Представлены основные модели словообразования и их реализация в обоих языках на конкретных

примерах. Исследование позволяет чётко разграничить термины и общеупотребительные слова, углублённо изучить источники обогащения лексики каждого языка через словообразовательные средства, а также предлагает методическое направление для применения в переводческой и лексикографической практике.

Ключевые слова: интерьерный дизайн, термин, морфологический анализ, словообразование, аффиксация, композиция, сопоставительный подход, лексическая система.

Kholmurotova Gulnora Sattorovna

Teacher of the Denau institute of entrepreneurship and pedagogy

E-mail: gulnoraxolmurodova5@gmail.com

Phone: +998 99 428 84 74

MORPHOLOGICAL ANALYSIS OF INTERIOR DESIGN TERMS IN THE ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Annotation. The article examines the morphological structure of interior design terms in English and Uzbek through a comparative-typological analysis. Affixal, compositional, and international models are identified, and their grammatical and semantic features are revealed. The main word-formation models and their implementation in both languages are presented with specific examples. The study enables a clear distinction between terms and commonly used words, provides an in-depth understanding of the sources of lexical enrichment in each language through word-formation means, and proposes a methodological framework for application in translation and lexicographic practice.

Keywords: interior design, term, morphological analysis, word formation, affixation, composition, comparative approach, lexical system.

Kirish.

Yashash va mehnat muhitining estetik tashkil etilishi, xususan interyer dizayn sohasi bugungi kunda global miqyosda jadal rivojlanmoqda. Bu yoʻnalish meʼmorchilik va sanʼat bilan bir qatorda tilshunoslikning leksikologiya, terminologiya hamda morfologiya sohalarida ham tadqiq etilmoqda. Interyer

dizayn leksikasining lingvistik tahlili – tilning termin yaratish salohiyati, morfemik vositalar va soʻz yasash modellari asosida shakllanuvchi atamalar tuzilishini aniqlash zaruratini yuzaga keltiradi. Shu nuqtayi nazardan, terminologik tizimlarning shakllanish mexanizmlarini ilmiy asosda oʻrganish dolzarb sanaladi.

Interyer dizayn terminologiyasining morfologik xususiyatlarini oʻrganish uchun dastlab ushbu soha atamalarining shakl va tuzilishiga doir nazariy asoslarni aniqlash lozim. Bu borada mahalliy va xorijiy tadqiqotlar terminlarning tuzilishi, ularning tarkibiy qismlari va shakllanish mexanizmlarini izohlashda muhim manba sifatida qaraladi.

Adabiyotlar tahlili.

M.N.Volodina termin yaratishni mazmun yoki morfologik tarkibga koʻra hosil boʻlgan ikkilamchi nomlash birliklarini modellashtirish jarayoni [1] deb talqin qiladi. S.V.Grinev-Grinevich esa termin hosil qilishni *semantik, morfologik, sintaktik* va *morfologik-sintaktik* usullar orqali amalga oshirilishini koʻrsatadi [4]. Semantik yondashuvda umumqoʻllanuvchi soʻzlarning terminlashuvi, metafora va metonimiya asosidagi kengayish kuzatiladi⁶ morfologik usullarda esa affiksatsiya, konversiya va qisqartmalar asosiy vosita boʻladi. Interyer dizayn atamalari ham ana shunday mexanizmlarga tayanadi. Ingliz va oʻzbek tillarida bu terminlar affiksalar modellar, analitik va sintetik usullar, shuningdek, oʻzlashtirish va milliylashuv orqali shakllanadi.

Oʻzbek tilshunosligida termin va ularning shakllanishiga doir masalalar bir qator olimlar tomonidan tadqiq qilingan. Jumladan, H.Dadaboyev [12], A.Madvaliev [7], P.Doniyorov [6], A.Djumagaliyeva [5]larning izlanishlarida terminlarning morfologik shakllanish usullari (qoʻshma soʻzlar, affiksalar hosila, determinativ birliklar) tahlil etilgan. Ularning ishlari oʻzbek terminologiyasining grammatik tuzilishini oʻrganishda asosiy manbalardan biri hisoblanadi.

Terminologik birliklarning morfologik shakllanishi odatda affiksatsiya, kompozitsiya yoki semantik konversiya asosida kechadi. Interyer dizayn leksikasida bu jarayonlar ayniqsa faol: “*bezakli panjaralar*”, “*yorugʻlikli ravoq*”,

“modulli mebel” kabi birliklarda soʻz yasovchi vositalarning roli yaqqol koʻzga tashlanadi.

N.A. Matskevich oʻz tadqiqotlarida rus tilidagi “arxitekturaviy muhit dizayni” atamalarini kognitiv-freym modeli asosida tahlil qilgan boʻlsa-da, u terminlarning morfologik strukturasi ham hisobga oladi. Bu yondashuv orqali terminlarning grammatik shakllanish mexanizmlarini aniqlashga harakat qilingan [2].

Interyer dizayn terminlari bugungi kunda faol taraqqiyot bosqichida boʻlib, ularning morfologik jihatdan tasniflanishi hali toʻliq tizimlashtirilmagan. Aynan shu sababli, mavjud terminlarning shakliy-xususiyatlarini oʻrganish, ularni tarkibiy mezonlar asosida tasniflash va oʻzbek tilidagi morfologik model asosida baholash muhim ilmiy yoʻnalish sifatida qaralmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu maqolada ingliz va oʻzbek tillaridagi interyer dizayn terminlarining morfologik xususiyatlari chogʻishtirma-tipologik, komponent tahlil va sistem-struktur yondashuvlar asosida oʻrganildi.

Chogʻishtirma-tipologik yondashuv orqali ikki til terminlarining shakllanish modellari tahlil qilinib, ularning umumiyliklari va farqlari aniqlashtirildi. Komponent tahlil usuli yordamida terminlardagi asos, affiks va determinativ qismlar ajratilib, ularning semantik va morfologik funksiyalari aniqlab chiqildi. Sistem-struktur yondashuv esa terminlarni til tizimi doirasida qarab, ularning ichki tuzilishi va tizimdagi oʻrnini belgilash imkonini berdi.

Tahlillar va natijalar.

Interyer dizayniga oid terminlarning morfologik tuzilishini oʻrganish nafaqat ularning shakllanish mexanizmlarini yoritadi, balki har bir tildagi lingvistik qonuniyatlarni aniqlash imkonini ham beradi. Ingliz va oʻzbek tillarida qoʻllaniladigan dizayn terminlari morfologik jihatdan turlicha modellar asosida shakllanadi. Quyida aynan shu modellarning asosiy formulalari, ularning har ikkala tildagi namunalari hamda tahlillari keltiriladi:

1. **Ot + ot** (Otli soʻz birikmasi)

Ingliz tilida: *floor + lamp* → floor lamp

O'zbek tilida: *zamin + chiroq* → zamin chirog'i

Har ikki tilda joy va narsa nomini bildiruvchi otlarning qo'shilishi orqali terminlar hosil bo'ladi. Ingliz tilida bu birikma murakkab so'z sifatida bir butun termin sanalsa, o'zbek tilida u so'z birikmasi shaklida ko'proq ishlatiladi [2].

2. Sifat + ot

Ingliz tilida: *soft + lighting* → soft lighting

O'zbek tilida: *yumshoq + yorug'lik* → yumshoq yorug'lik

Dizayn terminologiyasida material, yorug'lik yoki elementning xususiyatini bildiruvchi sifat komponenti asosiy ot bilan birikadi. Har ikki tilda bu model ancha faol va tushunarli birliklar yaratadi.

3. Fe'l + ot (Harakat asosli)

Formula: **Fe'l (Participle/V-ing) + Ot**

Ingliz tilida: *floating + staircase* → floating staircase

O'zbek tilida: *osilgan + zina* → osma zina

Harakatni anglatuvchi komponent (floating – “osilgan”) asosiy element bilan birikib yangi ma'no kasb etadi. Ingliz tilida participle shakli orqali bu ko'proq atama sifatida shakllanadi, o'zbek tilida esa sifatdash va atamalashgan ibora shaklida mavjud [3].

4. Prefiks + fe'l

Ingliz tilida: *re + decorate* → redecorate

O'zbek tilida: Bunday model bevosita mavjud emas, qayta bezatish kabi ta'riflovchi ifodalar mavjud.

Ingliz tilida prefikslar yordamida yangi terminlar yaratish faol. O'zbek tilida esa “qayta”, “yana” kabi mustaqil so'zlar bilan izohli tuzilma ishlatiladi.

5. Ot + qo'shimcha (Suffixal model)

Formula: **Ot + Suffiks**

Ingliz tilida: *light + -ing* → lighting

O'zbek tilida: *yorug' + -lik* → yorug'lik

Har ikki tilda ot shaklini modifikatsiya qiluvchi suffikslar qo‘shilishi orqali abstrakt yoki umumlashtirilgan ma’no hosil qilinadi. Bu model interyer dizaynida keng ishlatiladi (masalan, yoritish elementlari) [4].

6. Internatsional komponent + suffix

Formula: **Lotin/yo yunon ildiz + Suffix**

Ingliz tilida: aesthet + -ics → aesthetics

O‘zbek tilida: estetik + -a → estetika

Internatsional terminlarning morfologik strukturasi har ikki tilda o‘xshash bo‘lsa-da, ingliz tilida bu terminlar mustaqil va faol ishlatiladi, o‘zbek tilida esa bu atamalar ko‘pincha tarjima qilingan yoki o‘zlashtirilgan. Bu holatni quyidagi jadvalda ko‘rishimiz mumkin:

1-jadval

Ingliz va o‘zbek tillarida interyer dizayn terminlari

Formula	Inglizcha misol	O‘zbekcha misol	Izoh
ot + ot	floor lamp	zamin chirog‘i	Mustahkam termin shakllari
sifat + ot	soft lighting	yumshoq yorug‘lik	Xususiyat + obyekt modelidagi birlik
fe‘l + ot	floating staircase	osma zina	Harakatli elementlarni bildiradi
prefiks + fe‘l	redecorate	qayta bezatish	Ingliz tilida affiksali, o‘zbek tilida izohli
ot + suffiks	lighting	yorug‘lik	Har ikki til uchun umumiy model
intern. ildiz + suffix	aesthetics	Estetika	Internatsional terminlar asosida shakllangan birliklar

Interyer dizayn terminlarining morfologik tuzilmasi har ikki tilda ham ixtisoslashgan, ammo ingliz tilida morfologik modellash kuchliroq rivojlangan.

O'zbek tilida terminlarning ko'pchiligi tarjima yo'li bilan yoki ta'rifiy ifoda orqali yuzaga kelmoqda [5].

Har ikki tilda terminologik birliklarning morfologik xususiyatlarini chuqur o'rganish ularni standartlashtirish va izchil atamalikka asos yaratadi. Shu bois, interyer dizayn terminlarining morfologik tahlili nafaqat lingvistik tafovutlarni ochib beradi, balki ularning tarjimaviy va leksikografik ishlanmalari uchun ham metodologik asos bo'lib xizmat qiladi [6].

Xulosa.

Ingliz va o'zbek tillaridagi interyer dizayn terminlarining morfologik tahlili ularning shakllanish usullarini qiyosiy baholash imkonini beradi. Ingliz tilida prefiksatsiya, suffiksatsiya va konversiya asosida qisqa va aniq terminlar shakllanadi. O'zbek tilida esa ko'plab terminlar tarjima yoki ta'rifiy ifodalar orqali yuzaga chiqadi. Har ikki tilda ot+ot, sifat+ot, fe'l+ot, affiksial va internatsional ildizli modellar asosida terminlar shakllanishi kuzatildi. Ularning morfologik tahlili terminlarni standartlashtirish, tizimlashtirish va tarjimaviy ishlarda qo'llash mezonlarini aniqlashga yo'naltirilgan.

Interyer dizayn leksikasini lingvistik jihatdan o'rganish ushbu sohada nazariy qarashlarni aniqlashtirish va amaliy tadqiqotlar uchun zarur ilmiy asoslarni shakllantirishga ko'maklashadi.

Adabiyotlar

1. Володина М.Н. Терминологическая номинация и информационная картина мира // Научно-техническая терминология. – 1996. – Вып. 2. – С. 16–22.
2. Володина М.Н. Когнитивно – информационная природа термина. – Москва, 2000. – С.67.
3. Гринев А.С. Сопоставительный анализ английской и русской архитектурной терминологии: На материале тематического поля «Теория и история архитектуры»: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Москва, 2004. – 20 с.

4. Гринев-Гриневич С. В. Терминоведение: учебное пособие для студентов вузов. – Москва: Академия, 2008. – 304 с.
5. Джумагалиева А.С. Лингвосемиотика дискурса ландшафтного дизайна: на материале английского языка: автореф. дис.... канд. филол. наук. – Волгоград, 2014. – 22 с.
6. Doniyorov P. O‘zbek tili texnik terminologiyasining ayrim masalalari. – Toshkent, 1977.
7. Madvaliyev A. O‘zbek terminologiyasi va leksikografiyasi masalalari. – Toshkent, 2017.
8. Мацкевич, Н.А. Когнитивное и лексикографическое моделирование русской терминологии сферы «дизайн архитектурной среды»: дис. ... канд. филол. наук. – Томск, 2023. – 232 с.
9. Nozilov D.A. O‘rta Osiyo dizayni tarixidan. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent, 1998.
10. Сочинения. Т.1: Туркестан в эпоху Монгольского нашествия / Бартольд, Василий Владимирович; АН СССР, Ин-т нар. Азии; Перед загл.авт.акад. В.В. Радлов. – Москва: Издат. восточ. лит-ры, 1963. – 760 с.
11. Beruniy. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. – Toshkent: Fan, 1968.
12. Dadaboyev H. O‘zbek terminologiyasi. O‘quv-uslubiy qo‘llanma. – Toshkent, 2019.